Nederlandse bevelhebber, brieven en dagboeken van officieren en andere documenten wordt de strijd beschreven, die de Hollandse Brigade op bevel van Napoleon moest leveren. De paperback heeft 215 bladzijden en kost ƒ39,50.

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van Philips is natuurlijk een gedenkboek uitgebracht. Het prachtige (kijk)boek geeft een overzicht van 100 jaar *Philips, een industriële onderneming*. Het is uitgegeven bij de Europese Bibliotheek te Zaltbommel, telt ruim 200 bladzijden en kost ƒ85,-.

Bij Historische Uitgeverij Groningen is de dissertatie van E.S. Houwaart verschenen: *De hygiënisten, artsen, staat en volksgezondheid in Nederland 1840-1890*.
Deze gedegen studie vindt zeker een voorname plaats in de medische geschiedschrijving. Houwaart plaatst de hervormingen in de tweede helft van de negentiende eeuw in het licht van de sociale veranderingen na de cholera-epidemieën en de politieke omwentelingen van 1848. Hij laat zien hoe de door geneeskundigen verkregen wetenschappelijke resultaten gebruikt worden voor concrete adviezen zowel in de nationale als in de gemeentelijke politiek.
Het boek telt ruim 420 bladzijden, is naast een bronvermelding en uitvoerige literatuurlijst voorzien van een personen- en zakenregister en kost ƒ65,-.

Tenslotte verscheen in de 'Landenreeks' van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en het Belgisch Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking (NCOC) een boekje over Iran door Leyla Hamidi. De bijna 70 bladzijden bieden veel informatie en lijken me uiterst bruikbaar voor het voortgezet onderwijs (werkstukken!). De prijs is ƒ14,90; de serie is verkrijgbaar bij de boekhandel of bij het KIT (tel. 020-5688272).

Jan de Ruiter

VOC

Els M.Jacobs, *Varen om peper en thee. Korte geschiedenis van de Verenigde Oostindische Compagnie* (Rijksmuseum Nederlands Scheepvaart Museum Amsterdam / Walburg Pers Zutphen, 1991), 96 blz, prijs f 19,50.

Boek en bouwplaat *Oostindiëvaarder 'Amsterdam'*, door Els M.Jacobs (boek) en Marc Gerretsen (bouwplaat) (Rijksmuseum Nederlands Scheepvaart Museum Amsterdam / Walburg Pers Zutphen, 1991), 24 blz. + bouwplaat, prijs f 34,50.

Het gaat goed met de VOC, zo constateerde Peter van Zonneveld onlangs in *Vrij Nederland*. Oude scheepswrakken worden gelicht en de inhoud wordt tentoongesteld of voor veel geld verkocht. In de hoofdstad ligt de 'Amsterdam' ter bezichtiging naast het Scheepvaartmuseum. Dat museum zelf wordt heringericht, te beginnen met de Compagnieszaal. In Lelystad groeit de 'Batavia'. In Japan hebben ze een kunststofreplica van een VOC-schip vervaardigd. Nog even en we kunnen met een nieuwe vloot de peper zo weer uit Indië gaan halen. Bovendien is er een hausse aan boeken over zeevaartgeschiedenis.

In die stapel springt het boekje van de Leidse historica Els Jacobs, *Varen om peper en thee*, voorproefje van haar dissertatie, er in positieve zin uit. Als gast-conservator maakte Els Jacobs een opzet voor de nieuwe VOC-presentatie, waarvan dit boekje een onderdeel vormt. Bezoekers van de Compagnieszaal zullen het werkje veelal als herinnering willen aanschaffen. Het geeft in kort bestek een goed overzicht van de belangrijkste aspecten van onze eerste multinational: het ontstaan van de compagnie, een beschrijving van de bedrijfsadministratie, schetsen van schepen en het leven aan boord, de Aziatische produkten, het geld en de goederen uit Europa, de kantoren in Azië, de ondergang van de VOC.
Veel van de ingrediënten die een geschiedenisdocent voor een informatieve les over de VOC wil opdissen vindt hij hier handig bij elkaar. Het boekje is bovendien rijk geïllustreerd, met kwalitatief zeer goede foto's van de collectie van het Scheepvaartmuseum. Nu maar hopen dat de educatieve dienst van het museum op basis van het boekje van Els Jacobs met al die fraaie afbeeldingen nog eens een diaserie-met-tekstboekje wil samenstellen: dan zijn we met onze lesvoorbereiding over de VOC helemaal 'binnen'.
Jammer genoeg ontbreken literatuuropgave, noten en register. Hier en daar hadden specialistische termen wel enige uitleg verdiend (uitlogen, polemieten, drogetten). Ook zijn bepaalde passages wat saai, met name de beschrijving van de VOC-kamers, en hadden de lange teksten best van tussenkopjes voorzien mogen worden. Toch lijkt me dit boekje zeer geschikt voor de schoolbibliotheek. Oudere leerlingen kunnen er heel wat uithalen voor hun scriptie en de leraar die het museum met zijn klas bezoekt kan het handig bij de voorbereiding gebruiken.

Voor de geduldige knutselaar met een tic voor VOC-schepen geeft hetzelfde museum een zacht-kartonnen bouwplaat uit van de 'Amsterdam', voorzien van enige uitleg en van een begeleidend boekje, ook van de hand van Els Jacobs. Uw recensent, die er eerder niet voor uit de weg ging slot Loevestein en een Romeinse villa in elkaar te lijmen, wordt ditmaal afgeschrikt door de meer dan honderd onderdeeltjes (waaronder twintig minuscule scheepskanonnen) en de uiterst summiere aanwijzingen. Alles moet met satéprikkers en garen worden opgetuigd.
Het boekje van Els Jacobs geeft een gedetailleerde beschrijving van de 'Amsterdam'. Diverse wetenswaardigheden daaruit staan ook al te lezen in *Varen om peper en thee*. Voor de gepeperde prijs van dit bewerkelijke pakketje heeft men overigens al bijna het standaardwerk van Femme Gaastra, *De geschiedenis van de VOC*, in handen, uitgegeven bij dezelfde Walburg Pers. De keuze lijkt me niet moeilijk.
Jan van Oudheusden

CONTACTADVERTENTIES

Wil Zeegers, *Langs deze mij onsympathieke weg. Contactadvertenties in Nederland 1945-1990* (Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 1990) prijs ƒ 24,90.

Duizenden Nederlanders zijn op zoek naar een geschikte partner via contactadvertenties in dag- en weekbladen. Of zij daarin slagen is nauwelijks bekend. Ook weten we vrijwel niets over deze zoekers en over hoe en wat ze zoeken. Het is een feit dat jaarlijks enkele tienduizenden de moed vinden om de knoop door te hakken door het plaatsen van een contactadvertentie. In *Langs deze mij onsympathieke weg* gaat de auteur op zoek naar de adverteerders en de bladen waarin de advertenties terecht kwamen. Een beeld van veertig jaar daadkracht, eenzaamheid, humor en menselijkheid is het resultaat.
De advertenties die in de periode 1945-1965 verschenen ademen vooral een sfeer uit van braafheid en netheid. De plaatsers hebben

maar één doel: het huwelijk. Uiteraard ook met een net persoon, een heer of dame, goedaardig, beschaafd, onopvallend, vriendelijk en hulpvaardig. Slechts serieuze annonces vullen de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog de bladen, zoals die van een '*Bescheiden jongedame van onberispelijk gedrag, van RK-huize' die graag geplaatst wil worden 'in klein gezin voor de leiding der huishouding*'.
De grote verandering komt halverwege de jaren zestig. Het wegvallen van religieuze beperkingen wordt zichtbaar. Zo is bijvoorbeeld het pastoorsbriefje voor katholieke adverteerders in *De Volkskrant* niet langer een onverbiddelijke eis. Samenwonen en vriendschap gaan een alternatief vormen voor het huwelijk. Stand wordt ingeruild voor opleiding, en ook vrouwen blijken een betaald beroep te kunnen uitoefenen. Netheid en beschaving worden meer en meer vervangen door persoonlijke eigenschappen. Een mooi voorbeeld is de advertentie: '*R.K. j.vr.. alg. ontw. sportief, vrolijk karakter. zkt. knm.m. leuke sport. heer. 30-40 jr.. alg.ontw. en gev.v. humor*'.

Een stap verder gaat men in de oproep uit 1975, waarin een '*Vrouwmens van 28 jr.*' op zoek is naar '*een manmens met als doel: een verhouding waarbij alles kan en niets moet*'. De ingezette verandering in het advertentiepatroon raakt na het midden van de zeventiger jaren in een stroomversnelling. We maken vanaf dat moment kennis met uiteenlopende relaties die variëren van '*een LAT-relatie of een vrijvriendin. al of niet lesb. alleen voor het weekend of voor het ontbijt*' tot het zoeken naar '*een levenspartner (m/m) om niet-permanent gelukkig mee te worden*'. Opvallend in de advertenties van de jaren zeventig en tachtig is de uitvoerige opsomming van persoonlijke kenmerken en interesses. Sommige adverteerders hebben daarbij grote moeite maat te houden. '*Zelf ben ik ongebonden, zelfstandig, slank, eenzelvig, emotioneel, nuchter, creatief. Ik houd van klassieke muziek, volksmuziek, middeleeuwse muziek, stilte, Huxley, Hesse, Goethe, tuinieren, dieren, natuur...*' etc. etc.

Samenvattend voor de jaren tachtig kan worden gezegd dat het bij contactadvertenties niet meer om het vinden van een huwelijkspartner ging, maar om het aangaan van een relatie, een verhouding of vriendschap. Was het traditionele huwelijk de uiteindelijke vervulling van het bestaan, de moderne relatie zien we als een noodzakelijke aanvulling van het bestaan.
Het boek van W. Zeegers is een leuk boek. Het geeft een greep uit de contactadvertenties van de afgelopen 45 jaar. Toch ben ik van mening dat er meer van te maken was geweest. De grootste verdienste van het boek is het bijeenbrengen van de verschillende bouwsteentjes. Het is jammer dat het daarbij blijft. Het boek stijgt niet uit boven een (leuke) inventarisatie van advertenties aan de hand van rubrieken en trends. De slotconclusie, waarin alle lijnen samen komen en waar de ontwikkelingen nog eens tegen het licht van de tijd gehouden worden, ontbreekt. Voor de ervaren kenner van deze tijd biedt de bijdrage daarom weinig echt verrassends.
Kees Torreman

GESCHIEDENIS VAN DE GENEESKUNDE

J.K. van der Korst,
***Om lijf & leven. Gezondheidszorg en geneeskunst in Nederland circa 1200-1960* (Bohn, Scheltema en Holkema, Utrecht 1988) 356 blz., *f* 49,50.**

In de ontwikkeling van de gezondheidszorg en de geneeskunst (waarom Van der Korst niet over geneeskunde spreekt blijft onduidelijk) ziet de auteur een vijftal stadia.
In het eerste stadium, dat ruwweg van 1200 tot 1575 loopt - ruwweg omdat Van der Korst zijn verhaal feitelijk begint in "the dark recesses of time" - staat de 'socialisering' centraal: het ziekzijn is niet meer het probleem van een individu, doch wordt in de gemeenschap opgevangen.
Na 1575 treedt er een nieuw stadium op: de professionalisering. De Renaissance en zeker de Verlichting doen de kijk op ziekte en gezondheid veranderen. Aan de universiteiten worden 'doctores medicinae' opgeleid, die zich alleen met theoretische geneeskunst bezighouden, terwijl de praktische uitoefening van de heelkunde in handen blijft van de barbiers en chirurgijn. Dit zal tot in de 18e eeuw zo blijven, al winnen de universitaire 'doctores' de strijd om de hoogste autoriteit.

Na 1795 zie Van der Korst opnieuw een verandering: moralisering. Ziekte is niet langer meer iets dat de mens overkomt (door God of natuur verordonneert) maar is een storing in het organisme. De opgekomen burgerstand ziet het als haar morele plicht, de gezondheid van alle burgers te bewaken. Letterlijk: bewaken, want er komen plannen tot het oprichten van een medische politie. Men gaat oog krijgen voor sociale omstandigheden, die ziekzijn of gezondheid bevorderen. Dit nieuwe denken over ziekte als een aandoening, die dus door aktief ingrijpen kan worden verholpen, is terug te vinden in het oprichten van ziekenkassen, waar deelnemers zich kunnen verzekeren. Toch is de dokter nog steeds niet in staat veel te doen tegen ziekten.
Ook na 1865, wanneer het laatste stadium, dat van medicalisering optreedt, is de arts (men mocht zich pas 'arts' noemen wanneer het door Thorbecke ingevoerde staatsexamen met goed gevolg had afgelegd) relatief machteloos.
Pas na de Tweede Wereldoorlog gaan de ontwikkeling in de wetenschap zo snel dat zij een belangrijke invloed krijgen op de volksgezondheid. Dan krijgen we echter te maken met een nieuw probleem: de explosief stijgende kosten. Van der Korst houdt in 1960 op, maar waarop blijft onduidelijk.

Het is een moeilijk werk om een zo ruim onderwerp in een paar bladzijden te beschrijven. Een groot gevaar is dat er een opsomming, een zeer algemene beschrijving van de ontwikkeling wordt gegeven en er nauwelijks een analyse of een verklaring wordt aangedragen. Dit zeker het geval met Van der Korst. In veel hoofdstukken is hij te dicht bij zijn (soms weinig talrijke) bronnen gebleven. De hoofdstukken zijn ook ongelijkwaardig: daar waar geen typisch medische bronnen voorhanden waren, valt Van der Korst terug op algemene historische beschouwingen, die echter weggelaten zijn in hoofdstukken waar hij wel voldoende 'medisch' materiaal had. Het boek heeft weinig diepgang: conflicten worden meestal slechts vanuit één invalshoek beschreven en van verlevendiging door anecdotes of voorbeelden is weinig sprake.
Het boek is daarom veel te abstract om in de klas te gebruiken. Dat neemt niet weg dat het als algemeen overzicht zeer bruikbaar is.
F. Vogelzang en M.J.T. van Loon